

A DÁMÁLLOMÁNY NÖVELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI*

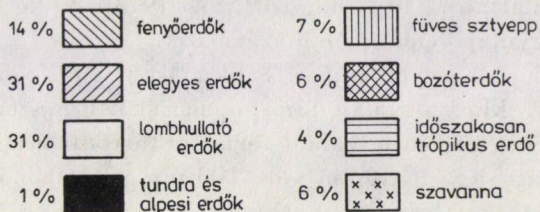
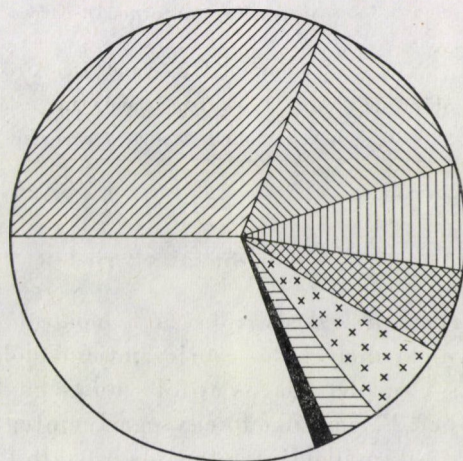
SOMOGYVÁRI VILMOS

tudományos munkatárs

Agrártudományi Egyetem Vadbiológiai Kutató Állomás, Gödöllő

A dám elterjedése a világon

A dám elterjedését a földön a rajta található növénytakaró szélsőségeit kivéve majdnem minden vegetációtípusban megtalálhatjuk, ugyanaz mondható el, ha a klímazonákat vizsgáljuk (1. ábra, 1. táblázat).

(Chapman nyomán)

1. ábra. A dám elterjedése vegetációtípus szerint

* Az 1982. február 24—25-i erdészeti és faipari tudományos ülésen elhangzott előadás.

I. táblázat

*A dám elterjedése vegetációtípus szerint
(Chapman nyomán)*

Vegetációtípus	Ország/Vidék
Fenyőerdők	NDK, Anglia, Georgia, Hollandia, Új-Zéland, É.-Írország, Ír Közt., Skócia, D.-Ausztrália, Svédország, Wales
Elegyes erdők	Alabama, Argentína, Ausztria, Bulgária, Kanada, Chile, Dánia, Anglia, Georgia, Magyarország, Olaszország, Hollandia, Új-Zéland, É.-Írország, Lengyelország, Zimbabwe, Románia, Skócia, D.-Ausztrália, D.-Afrika, Spanyolország, Svédország, SZU, Wales, NSZK
Lombhullató erdők	Ausztria, Belgium, Dánia, Anglia, NDK, Franciaország, Georgia, Magyarország, Bulgária, Kentucky, Nebraska, Hollandia, É.-Írország, Új-Zéland, Lengyelország, Ír Köztársaság, Románia, D.-Ausztrália, Skócia, Svédország, Tasmania, Wales, NSZK, Jugoszlávia
Tundra és alpesi vegetáció	Új-Zéland
Füves sztyepp	Ausztrália, California, D.-Afrika, D.-Ausztrália, Spanyolország, Texas
Bozóterdők	California, Új-Zéland, Dél-Afrika, Texas, Törökország
Időszakos trópusi erdők	Fiji, Leaward, Island, Queensland
Szavanna	New South Wales, Queensland, D.-Ausztrália, Tasmánia, Victoria

A dám hazai elterjedése

A dám számára a legkedvezőbb a homokos-löszön telepített gyertyános, cseres, tölgyesek, melyek dús cserjeszintje jó élőhelyet biztosítanak az itt élő populációnak. A terület átlagos erdőborítottsága 40% körül legyen.

Amíg 1965-ben 17 gazdálkodó egységnél mintegy 1800 db dámot becsültek, addig 1981-re a dámállomány létszáma 6000 db fölé emelkedett és 44 gazdálkodó egység állatfaunáját gazdagította. Az 1973–80 között elejtett érmes dámok 65%-a a gyulaji populációból származik.

A fentiek alapján egyértelművé válik a MÉM állásfoglalása, miszerint a hazai dámtelepítésekhez a gyulaji dám-populációt kell használni.

A telepítéseket zömében szabad területre történt kiengedéssel végezték. Az elvándorlás nagysága 1–10 km volt. Néhány gazdálkodó egység szokatórkertbe, illetve vadaskertbe végezte a kiengedést (2., 2/a., 3., 4. táblázat).

Zárttéri dám tartás lehetősége Magyarországon

Nemzetközileg előtérbe került a zootechnikára épülő intenzív vadgazdálkodás. Sok külföldi példa bizonyítja, hogy érdemes foglalkozni nagyvad zárttéri tartásával.

2. táblázat
Hazai dám előfordulása
1981.

	Jelenlegi létszámú				Hely	Mikor telepítették	Mennyit telepítettek			
	♂	♀	borjú	ε			♂	♀	borjú	ε
<i>EVAG</i>										
Gyulaji ^x	1000	1050	650	2700						
Budavidéki	170	150	90	410	Gyarmatpuszta	utolsó 1980				36
Mezőföldi ^z	85	27	18	130	Vál	1979—80	60	17	38	158
<i>Állami Gazdaság</i>										
Délsomogyi	100	110	60	270	Lábod	1800				
Mezőhegyesi	36	47	44	127	Mezőhegyes 58-as erdő	1963	3	4	—	7
Szerencsi	4	4	2	10	Taktaköz	1962 vér fel- frissítés	3	4	—	7
<i>FÁGVAD^z</i>										
	35	40	25	100	Üllő	1981—82				95
ATE Tangazd. ^z	18	136	69	223	Kis-Kartal	1980—81	15	113	28	156
Nyírlugosi	nem érkezett adat									

^x 1980. évi adat

^z kertbe történt kiengedés

Hazai dám előfordulás — EVAG-okban
— Állami Gazdaságokban

2/a. táblázat
Hazai dám előfordulás
1965.

Erdőgazdaság	Község	Megye	Bika	Tehén	Borjú	
Soproni	Iván	Győr-Sopron	8	8	4	20
Szombathelyi	Szentpéterfa	Vas	8	15	6	29
Tamási	Hőgyész	Tolna	18	28	17	63
Pápai	Ügöd	Veszprém	12	12	8	32
Székesfehérvári	Fehérvár-Csurgó	Békés	70	54	32	156
Kecskemét	Nyír	Bács-Kiskun	41	38	19	98
Gödöllői	Pusztavacs	Pest	36	40	14	90
Összesen			194	197	102	493
<i>ÁEVG</i>						
Gyulaji	Gyulaj	Tolna	250	350	200	800
BUVAD	Telki	Pest	35	48	31	114
Gödöllői	Galgamácsa	Pest	4	6	2	12
Lovasberény	Lovasberény	Fejér	15	13	7	35
Összesen			304	417	240	961
<i>Állami Gazdaságok</i>						
Lábodi	Lábod	Somogy	83	115	74	272
Taktaközi	Taktaköz	Borsod	5	11	6	22
Összesen			88	126	80	294
Bérbeadott nagyvadas	Szakcs	Tolna	10	14	4	28
	Kaposvár	Somogy	6	6	4	16
	Nagykörös	Pest	10	15	5	30
Összesen			26	35	13	74

3. táblázat

Hazai dám populációk EFAG-okban
1981.

EFAG	Jelenlegi létszám				Hely	Mikor telepítették	Mennyit telepítettek			
	♂	♀	borjú	Σ			♂	♀	borjú	Σ
Délalföldi				390	Mályvád, Sarkadremete	1700-as évek				
Nagykunsági				237	Pusztavacs	1800-as évek				
Kiskunsági	60	80	50	190	Hetényegyh. Kelebia	1979—80	2	12	1	15
	5	18	12	35						
Balatonfelvidék				109						
Zalai				80		1979—80 vérfelfriss.				30
Felsőtisza	30	30	20	80	Nyíracsd	1972—73	5	5		10
						1973—74	5	5		10
						1978		8		8
Ny. FAG. Komb.	12	18	10	40	Szentpéterfa	1896 1979	4	3	2	80 90
Tanulmányi	9	15	12	36	Röjtökm.	1900 1950				
Mátrai	10	12	8	30	Parádsasvár	1980	3	3		6
						1981	9	17		26
MN. Erdészet	75	70	35	180	Lovasberény Vizesági rész	1952	3	5		8
						1980	2	2	3	7
Somogyi				150	Zamárdi erd.	1978	6	14		20
						1979	4	5		10
						1980	5	15		20

— Jávorszarvast már régen megszelídítették a Szovjetunióban.
 — Maralszarvast tartanak karámban agancsnyerés céljából.
 — Szarvasfarmot létesítettek a skóciai Rowett Intézetben.
 — Új-Zélandon (1971 Blaxter) 1976-ig 276 engedélyezett szarvasfarm létesült.

— Dámvadat zárttérén hústermelés céljára először az NSZK-ban tenyésztettek (1971 Reinken), a következő kritériumok alapján:

1. Viszonylag magas életkor.
2. Istálló nélküli tartási lehetőség.
3. Nagy termékenység.
4. Könnyű ellés.
5. Jó kezelhetőség.
6. Csekély takarmányigény.
7. Jó takarmány-értékesítés.

4. táblázat

Vadásztársaságok területén élő dámpopulációk
1981.

Vadásztársaság neve	Jelenlegi állomány				Hely	Mikor telepítettek	Mennyit telepítettek			
	♂	♀	borjú	Σ			♂	♀	borjú	Σ
Móri Fémmű	5	7	5	17	Mór Csónály	1980	7	8	5	20
Sokoróalja	20	20	15	55	Sokorópátka	1979	15	15		30
Kisalföldi				?	Pannonhalma	1979	12	15	3	30
Oroszlányi „Partizán”	6	9	5	21	Bokod	1979–80	5	7	3	17
Tatabánya Új Élet				?	Császár	1979–80	5	4	5	14
Ászári „Aranykalász”	25	35		60	Nagybér	1979–80	20	20		40
Bakonyalja „Dózsa”	10	16	15	45	Réde	1980	10	19		29
Egyesült Tarnavölgye	6	10	10	26	Bükkszent-erzsébet	1979–80	5	5	5	15
Mátra Múzeum	10	8	5	23	Szajla	1979–80	5	8	2	15
Mátra TSz.	9	10	8	27	Kisterenye	1981	6	10	3	19
Somogysimonyi „Dózsa”				?	Somogysimony	1979	12	16	3	31
HHD Gellavölgye				?	Iharvát	1979	7	8		15
Petőfi	20	26		46	Hándok	1978	10	10		20
Hunor				?	Farkasgyepű	1980	5	5	4	14
Magasbakonyi Tsz.	7	7	5	19	Csehbánya	1980	6	5	3	14
Egresmenti				?	Bátaapáti	1979	5	10	5	20
Szecsárdi Szakszerv.				?	Szálka	1979–80	9	8	3	20
Nagyerdei	30	30	15	75	Nagykörös	1980				10
Kálmánca és vidéke	30	40	30	100	Kálmánca	1979 vérfelfriss	4	6	4	14
Törökkoppány „Íjász”				?						
Kisszékely				?						
Blecska				?						
Tánácsics				?						
Pálfa	6	14	5	15						Kisszékelyről átvándorolt

8. Jó húsképzés.

9. Kiváló húsmínőség.

Dr. Hötzel és munkatársai az NSZK-ban azonos feltételek között versenyzették a dámot, juhot és a szarvasmarhát (5. táblázat).

5. táblázat

A zöldterület-hasznosítás különféle eljárásainak gazdaságossága

(Összehasonlítási alap: 4 hektár zöldterület és 3500 kg/hektár keményítőegység) — C. J. Weiers és G. Reinken

Általános kritérium	Egység	Dámvad	Zártlegelő-tartású juhok	Szarvasmarha
Idősebb állatok takarmányigénye — 1 állat/év	kg kem. egys.	210	320	1730
Ivadékok takarmányigénye — 1 állat/év	kg kem. egys.	150	150	400
Ebből erőtakarmány	kg kem. egys.	15	20	240
Hasznosítási időtartam	év	15	5	6
Borjazási (bárányozási) hányad	%	90	150	90
Felnevelési hányad	%	85	140	85
Borjazási (bárányozási) idő	hónap	június	február	január
Elválasztás	hónap	október	július	október
Kitermelés (ivadékok)	%	57	48	60
Húsár (idősebb állat)	DM/kg	10	6	5,00
Húsár (ivadék)	DM/kg	12	8	7,50
Állománysűrűség (idősebb állatok + ivadékok)	állat/ha	10,2	7,8	1,8

A kísérletek és a számítások azt igazolták, hogy az 1 ha-ra jutó legnagyobb fedezeti hozzájárulást a zárttéri dántartással érték el.

A munkaerőigény a következőképpen alakult:

— dám 3,3 ó/állat,

— juh 4,5 ó/állat,

— tehén 20,0 ó/állat.

Az ökonómiai értékelés után vizsgáljuk meg a húst. A húsban gazdag részek aránya (comb, hát, tarja) a következőképpen alakul a vizsgált állatoknál:

— dám 60%,

— hizlalt borjú 55—60%,

— hizlalt bárány 45—50% (Finke nyomán).

Ha a húsfajták összetételét vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy az összevetés után a dámhús a legkedvezőbb összetételű az emberi fogyasztás számára (6. táblázat).

Kritikusan értékelve a külföldi eredményeket hazánkban is célszerűnek látszik a zárttéri dántartás megvalósítása.

6. táblázat

Az egyes húsfajták összetétele

(100 gramm élvezhető, megvásárolt árura viszonyítva Souci, Fachmann és Kraut nyomán)

	Fehér- je g	Zsír g	Kcal	Hamu- anyag %	B ₂ vit. mg	Kal- cium mg	Fosz- for mg	Nát- rium mg	Vas mg	K	Mg	Clorid
Dámszarvas (átlagosan)	16,3	2,6	97	21	0,198	5,5	200	48,2	—	260	22,9	31,6
Sertés (sovány egész felezett)	11,0	27,3	300	22	0,133	7,0	137	45,2	1,79			
Borjú (sovány felezett)	16,0	4,2	111	22	0,190	10,0	169	57,7	1,87			
Szarvasmarha (sovány egész felezett)	15,2	11,1	173	19	0,146	8,9	138	47,0	2,11			
Pecsenyecsirke	15,2	4,1	107	26	0,120	8,9	148	61,1	1,30			

Célja:

1. Hazai és külföldi vevők részére tenyészanyag biztosítása.
2. Gazdaságosan más célra nem hasznosítható zöldterületek, ugarok hasznosítása.
3. Vadhústermelés — legeltetéssel és olcsó tömegtakarmányokkal erdőgazdasági és mezőgazdasági melléktermékekkel.
4. Kutatás.

A fenti céllal megegyezően 1981 januárjában megalakult egy jogi személynek nem minősülő kutatási, fejlesztési, termelési társulás, ahol a szakmai irányítást az ATE Vadbiológiai Kutató Állomása látja el.